

Ο οικονομολόγος που αποκαθή

ΤΟΥ Χ.Ι. ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΟΥ

Η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση του 2007-08, που στην παρούσα φάση συνεχίζεται υπό τη μορφή της «κρίσης χρέους» στην Ευρωζώνη, έχει τις ρίζες της στη χρηματιστικοποίηση της οικονομίας και στην ευρύτερη δυναμική της νεοφιλελεύθερης καταϊγίδας που σαρώνει τον πλανήτη από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 έως σήμερα.¹ Γύρω από το θέμα αυτό φαίνεται να συμφωνεί η πλειονότητα των οικονομολόγων, ανεξαρτήτως ιδεολογικών και πολιτικών προσανατολισμών, αν και υπάρχει διαφωνία για τους παράγοντες που οδήγησαν στη διαμόρφωση του παγκόσμιου νεοφιλελευθερισμού και στη χρηματιστικοποίηση της οικονομίας, καθώς και για τις κατάλληλες πολιτικές για την αντιμετώπιση τόσο της συνεχιζόμενης κρίσης όσο και για την αναδιοργάνωση των θεσμών και λειτουργιών της παγκόσμιας οικονομίας.²

Ωστόσο, η ιδεολογία του νεοφιλελευθερισμού και το κύρος των νεοκλασικών οικονομικών έχουν κλονιστεί σοβαρά και μια αναμενόμενη οικονομική αντεπανάσταση βρίσκεται υπό εξέλιξη τα τελευταία χρόνια (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο νεοφιλελευθερισμός έχει ήδη απολέσει την κυριαρχία του), με σοβαρό δείγμα το γεγονός ότι ενδεχομένως ακόμη και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο να διαμορφώνει αμφιβολίες για την αξιοπιστία του δόγματος της «Συναίνεσης της Ουάσιγκτον».

Νεο-κεϊνσιανισμός

Αρχικά, η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση έφερε ξανά στο προσκήνιο τον Τζον Μέιναρντ Κέινς και την όλη σημασία του κρατικού παρεμβατισμού στις δυσλειτουργίες της καπιταλιστικής οικονομίας, αλλά και της διαχείρισης της ζήτησης ως ζωτικής σημασίας εργαλείου για την ανάκαμψη της οικονομίας. Ακόμη πιο σημαντικό, όμως, μπορεί να είναι η ανανέωση του ενδιαφέροντος γύρω από το έργο του Χαΐμαν Μίνσκι, του σημαντικότερου ίσως οικονομολόγου στη σύγχρονη εποχή μετά τον Κέινς. Εξ άλλου πρόκειται για έναν οικονομολόγο που ανέπτυξε την πιο συνεκτική ερμηνεία για τις χρηματοοικονομικές/χρηματοπιστωτικές κρίσεις.

Ο λόγος, φυσικά, για την περίφημη «υπόθεση της χρηματοοικονομικής αστάθειας», μια θεωρία για τις χρηματοοικονομικές φούσκες και την κατάρρευση του καπιταλιστικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, την οποία άρχισε να επεξεργάζεται ο Μίνσκι από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 με την ανάλυσή του για τους επιχειρηματικούς κύκλους και αργότερα με τη θεωρία του για τις επενδύσεις, ολοκληρώνοντάς την στις αρχές και τα μέσα της δεκαετίας του '90, την περίοδο που εργάζεται ως διακεκριμένος μελετητής στο Levy Economics Institute του Bard College της Νέας Υόρκης.

Οντως, λίγο μετά το ξέσπασμα της χρημα-

τοοικονομικής κρίσης στις ΗΠΑ το 2007, διάφορα μεγάλα δημοσιογραφικά έντυπα και οργανισμοί («Financial Times», Reuters κ.ο.κ.) κάνουν εκτεταμένες αναφορές στον Μίνσκι και στις αναλύσεις του για τις φούσκες. Σε άρθρο του στον «New Yorker», που δημοσιεύεται στις 4 Φεβρουαρίου του 2008 με τον τίτλο «Στιγμή Μίνσκι», ο δημοσιογράφος Τζον Κάσιντι, που καλύπτει το οικονομικό ρεπορτάζ του περιοδικού, γράφει τα εξής: «Πριν από 25 χρόνια, όταν οι περισσότεροι οικονομολόγοι απορρύνθισης και της καινοτομίας, ένας αντισυμβατικός οικονομολόγος, ονομαζόμενος Χαΐμαν Μίνσκι, διατηρούσε μια πιο αρνητική άποψη για τη Γουόλ Στριτ. Στην πραγματικότητα τόνιζε ότι οι τραπεζίτες, οι traders και τα άλλα μέλη της χρηματοοικονομικής κοινότητας παίζουν ανά χρονικά διαστήματα το ρόλο του εμπρηστή, τυλίγοντας στις φλόγες το σύνολο της οικονομίας».

Η νέα «στιγμή Μίνσκι»

Η επιστροφή του Μίνσκι είχε ξεκινήσει. Το 2009, σε μια προσπάθεια εξήγησης των αιτιών που οδήγησαν στη φούσκα της κτηματομεσιτικής αγοράς των ΗΠΑ, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (Fed) αρνείται οποιαδήποτε σύνδεση μεταξύ της νομισματικής πολιτικής που ακολουθούσε πριν από την κρίση του 2007 και της φούσκας της κτηματομεσιτικής αγοράς και ασπάζεται σχεδόν ολοκληρωτικά τις απόψεις του Μίνσκι για την κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Το ενδιαφέρον εδώ της όλης υπόθεσης είναι ότι οι απόψεις του Μίνσκι ήταν διαμετρικά αντίθετες με την πολιτική που παραδοσιακά ασκούσε η Fed, όπως υπογραμμίζει με αρκετή δόση ειρωνείας το συντηρητικό περιοδικό «The Economist» σε κείμενό του που ανάρτησε στις 7 Ιανουαρίου του 2010, με τον τίτλο «Η Fed ανακαλύπτει τον Χαΐμαν Μίνσκι».

Επιπλέον, η έμφαση σχετικά με την επικαιρότητα του έργου του Μίνσκι αρχίζει να μετατοπίζεται από την κρίση στις ΗΠΑ και να επεκτείνεται στην Κίνα, με πολλούς αναλυτές να θέτουν το ερώτημα αν η πιστωτική επέκταση που λαμβάνει χώρα εδώ και καιρό στη χώρα του «Δράκου» προληπεί το έδαφος για ακόμη μια «στιγμή Μίνσκι».³

Στην κοινότητα των ακαδημαϊκών οικονομολόγων, το ενδιαφέρον για τον Μίνσκι, βέβαια, επίσης κορυφώνεται, καθώς και η απήχηση που έχουν τα διεθνή συνέδρια του Levy Economics Institute, τα οποία εδώ και δύο δεκαετίες είναι αφιερωμένα στο έργο και την κληρονομιά του Χαΐμαν Μίνσκι. [Ολοκληρώθηκε πριν από τρεις μήνες το 22ο ετήσιο συνέδριο στη Νέα Υόρκη και τα επόμενα συνέδρια θα διεξαχθούν στο Ρίο ντε Ζανέιρο (26-27 Σεπτεμβρίου 2013) και στην Αθήνα (8-9 Νοεμβρίου 2013), αντίστοιχα.]

Ουσιαστικά, η «υπόθεση της χρηματοοικονομικής αστάθειας» του Μίνσκι εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο οι διακυμάνσεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές προκαλούν επιχειρη-

✓ **Η «υπόθεση της χρηματοοικονομικής αστάθειας» του Μίνσκι εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο οι διακυμάνσεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές προκαλούν επιχειρηματικούς κύκλους στο σύγχρονο καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα**

ματικούς κύκλους στο σύγχρονο καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα. Η προσέγγιση του Μίνσκι για τη χρηματοοικονομική αστάθεια έχει επηρεαστεί από την ανάλυση των καπιταλιστικών διαδικασιών της θεωρίας του Σουμπέτερ και τις απόψεις του Κέινς για την καπιταλιστική συσσώρευση (αν και η θεωρία του Μίνσκι για τις επενδύσεις διαφοροποιείται σημαντικά από αυτή του Κέινς).

Βιογραφικό

Ο Μίνσκι γεννήθηκε το 1919 και σπούδασε μαθηματικά στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο από το 1937 έως το 1941. Συνέχισε μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο, στα οικονομικά, αλλά κατέληξε τελικά στο Χάρβαρντ,

✓ **Στην εποχή της κρίσης και της αβεβαιότητας, ο Μίνσκι αποτελεί σημαντικό σύμμαχο της προοδευτικής κοινότητας στη μάχη κατά του νεοφιλελευθερισμού και στη σταδιακή οικοδόμηση μιας περισσότερο παραγωγικής οικονομίας και πιο δίκαιης κοινωνίας**

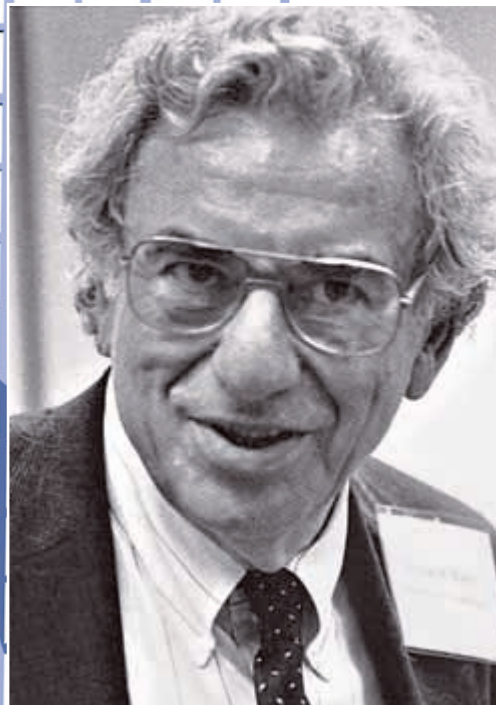
όπου ολοκλήρωσε το διδακτορικό του υπό την καθοδήγηση αρχικά του Τζόσεφ Σουμπέτερ και αργότερα του Βασίλι Λεόντιεφ. Δίδαξε στο Πανεπιστήμιο Μπράουν, στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας στο Μπέρκλεϊ και στο Πανεπιστήμιο Ουάσιγκτον. Τα τελευταία έξι χρόνια της ζωής του τα πέρασε στο Levy Institute ως διακεκριμένος μελετητής, όπου σήμερα βρίσκεται συγκεντρωμένο όλο το αρχείο του.

Θεωρία

Η «υπόθεση της χρηματοοικονομικής αστάθειας» βασίζεται στον εγγενώς αποσταθεροποιητικό ρόλο των χρηματοοικονομικών δομών στην καπιταλιστική οικονομία. Υπό αυτή την έννοια, ο Μίνσκι απέριπτε κατηγορημα-

ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΚΡΙΣΗΣ

Ήλωσε το νεοφιλελευθερισμό

Σύμφωνα με τον Μίνσκι, αυτό που οδηγεί στην αστάθεια του συστήματος είναι η ίδια η σταθερότητα. Η άνοδος της οικονομίας προκαλεί ευφορία που οδηγεί σε χρηματοοικονομικές φούσκες

μπεριφορές που αυξάνουν τα περιθώρια ρίσκου και ασφάλειας, αυξάνουν το δανεισμό και τις δεσμεύσεις στις ροές ρευστού, με αποτέλεσμα να προκαλείται ευπάθεια και να οδηγείται το χρηματοοικονομικό σύστημα σε κρίση, με αποκορύφωμα το πρόβλημα της ρευστότητας. Εν ολίγοις, αυτό που υπογραμμίζει στην ανάλυσή του ο Μίνσκι είναι ότι η άνοδος της οικονομίας προκαλεί ευφορία που οδηγεί σε χρηματοοικονομικές φούσκες, καθώς αυξάνονται οι τιμές των περιουσιακών στοιχείων και επεκτείνονται οι «speculative» και «Ponzi» μορφές χρηματοδότησης. Και όπως πάντα, οι φούσκες τελικά σκάνε. Η κατάρρευση της αγοράς κατοικιών στις ΗΠΑ το 2007 ήταν πράγματι μια «στιγμή Μίνσκι».

Κράτος-εργοδότης

Ο Μίνσκι, ωστόσο, δεν επικεντρώθηκε μόνο στο θέμα της ευθραυστότητας του σύγχρονου χρηματοοικονομικού συστήματος, αλλά ως σοσιαλιστής οικονομολόγος ενδιαφερόταν έντονα, όπως υπογραμμίζει ο πρόεδρος του Levy Economics Institute, Δημήτρης Β. Παπαδημητρίου, στον πρόλογο ενός πρόσφατα δημοσιευμένου βιβλίου με κείμενα του Μίνσκι από τις δεκαετίες του 1960 έως αρχές του 1990 (πολλά εκ των οποίων ήταν αδημοσίευτα και ανακαλύφθηκαν πρόσφατα στο αρχείο του

Μίνσκι), για τα ζητήματα της φτώχειας και της ανεργίας.⁴

Αναγνωρίζοντας πλήρως το γεγονός ότι η «ελεύθερη αγορά» δεν μπορεί ποτέ να επιτύχει πλήρη απασχόληση, η δημιουργία θέσεων εργασίας αποτελούσε πρωταρχική μέριμνα στο ερευνητικό έργο του Μίνσκι. Η προτιμώμενη πολιτική επιλογή του για τη δημιουργία θέσεων εργασίας ήταν το πλαίσιο των προγραμμάτων του New Deal, που προώθησε η κυβέρνηση Ρούζβελτ την περίοδο της Μεγάλης Υφεσης του '30 στις ΗΠΑ.

Ο Μίνσκι θεωρούσε απαραίτητο να λειτουργεί το κράτος ως «εργοδότης της έσχατης προσφυγής» –ακριβώς με την ίδια έννοια που μια κεντρική τράπεζα [με εξαίρεση την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) στην ελαττωματική ευρωπαϊκή νομισματική ένωση] λειτουργεί ως «δανειστής έσχατης προσφυγής». Για τον Μίνσκι, οποιαδήποτε προσπάθεια για την αντιμετώπιση της πρόκλησης της φτώχειας χωρίς την ενεργοποίηση προγραμμάτων για τη δημιουργία άμεσης απασχόλησης ήταν καταδικασμένη να αποτύχει.

Στα κείμενά του, που περιλαμβάνονται στο πρόσφατα δημοσιευμένο βιβλίο του, ο Μίνσκι αναλύει μια σειρά οικονομικών ζητημάτων

που σχετίζονται με τις επιπτώσεις της εφαρμογής των πολιτικών για την πλήρη απασχόληση και την αντιμετώπιση της φτώχειας –ζητήματα που, ενώ έχουν ως υπόβαθρο τα προβλήματα και τα διλήμματα πολιτικής προηγούμενων δεκαετιών, είναι ιδιαίτερα επίκαιρα στην εποχή μας και ιδίως στην Ευρωζώνη, η οποία μαστίζεται από τεράστια ποσοστά ανεργίας και αυξανόμενα ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Ιδεολογία των ελίτ

Στο πλαίσιο αυτό, η ιδέα του μινιμαλιστικού κράτους που προωθούν σήμερα οι Ευρωπαίοι φονταμενταλιστές της αγοράς (ας μην ξεχνάμε ότι ακόμη και ο ίδιος ο κ. Ντράγκι, πρόεδρος της ΕΚΤ, δήλωσε ότι έχει τελειώσει η εποχή του «κοινωνικού συμβολαίου») δεν είναι απλά ελαττωματική, αλλά άκρως επικίνδυνη. Είναι απόρροια της ιδεολογίας του νεοφιλελευθερισμού και στηρίζεται στην επιθυμία της οικονομικής ελίτ να συρρικνωθούν δραματικά οι λειτουργίες εκείνες του κράτους που στοχεύουν στην κοινωνική προστασία των φτωχών, των ανέργων και των ευάλωτων τμημάτων της κοινωνίας, αλλά να επεκταθεί από την άλλη μεριά η κρατική στήριξη προς τις μεγάλες επιχειρήσεις και το χρηματιστικό κεφάλαιο και να διογκωθούν οι κατασταλτικοί μηχανισμοί για την ομαλή διατήρηση των οικονομικών ανισοτήτων και της κοινωνικής αδικίας.

Στην εποχή της κρίσης και της αβεβαιότητας, ο Μίνσκι αποτελεί σημαντικό σύμμαχο της προοδευτικής κοινότητας στη μάχη κατά του νεοφιλελευθερισμού και στη σταδιακή οικοδόμηση μιας περισσότερο παραγωγικής οικονομίας και πιο δίκαιης κοινωνίας. Οι προτάσεις του είναι άκρως υλοποιήσιμες και πρέπει, συγκεκριμένα, να μελετηθούν και να ληφθούν σοβαρά υπόψη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για παράδειγμα, δύο πρόσφατα δημοσιευμένα βιβλία, της Greta R. Krippner, «Capitalizing on Crisis: The Political Origins of the Rise of Finance» (Harvard University Press, 2012) και του Martin Hans-Landsberg, «Capitalist Globalization: Consequence, Resistance, and Alternatives» (Monthly Review Press, 2013), προσφέρουν διαμετρικά αντίθετες ερμηνείες για τη χρηματιστικοποίηση της οικονομίας.
2. Οι συντάξεις πολιτικής για την αντιμετώπιση της κρίσης από οικονομολόγους ποικίλλουν από σχολή σε σχολή, ακόμη και ανάμεσα σε οικονομολόγους που προέρχονται από την ίδια σχολή οικονομικής σκέψης. Η έλλειψη κατανοήσης του πολιτικού παράγοντα και άλλων δομικών δυνάμεων αποτελεί την αιχλή πτέρνα των οικονομικών αναλυτών, ενώ αντιστρόφως ανάλογη είναι η κατάσταση με τους υπόλοιπους κοινωνικούς επιστήμονες, οι οποίοι είτε αγνοούν είτε αδιαφορούν για τον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας. Σε όλες τις περιπτώσεις, οι οικονομικές προσεγγίσεις είναι εμβολιασμένες με ιδεολογικές πεποιθήσεις και προκαταλήψεις, αναπόφευκτο χαρακτηριστικό όλων των κοινωνικών επιστημών.
3. Δείτε, για παράδειγμα, George Magnus, «China risks credit-fuelled Minsky moment», «Financial Times» (3 Μαΐου 2011).
4. Hyman P. Minsky, «Ending Poverty: Jobs, Not Welfare. With Preface by Dimitri B. Papadimitriou and Introduction by L. Randall Wray» (Levy Economics Institute, 2013).

κά την κλασική αντίληψη του Ανταμ Σμιθ και στη συνέχεια των νεοκλασικών οικονομολόγων περί ισορροπίας. Για τον Μίνσκι, υπάρχουν τρία είδη χρηματοδότησης: «hedge finance», «speculative finance» και «Ponzi finance», με τις θέσεις στη σχέση μεταξύ λειτουργικού εισοδήματος και αποπληρωμής χρέους των δανειστών να προσδιορίζουν το είδος της χρηματοδότησης.

Όταν η οικονομία επιβραδύνεται (μάλλον δεν υπάρχει κάτι στη θεωρία του Μίνσκι που να υπονοεί ότι ο ανεπτυγμένος καπιταλισμός έχει έμφυτη τάση προς τη στασιμότητα, αλλά, αντιθέτως, το κρίσιμο ζήτημα του καπιταλισμού εντοπίζεται στον τρόπο χρηματοδότησης των επενδύσεων ή στις χρηματοοικονομικές θέσεις των επιχειρήσεων, των επενδυτών και των νοικοκυριών), αρκετοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί που εμπλέκονται στο «hedge finance» μετατοπίζονται στη δεύτερη ομάδα

(«speculative finance») και πολλές από τις δεύτερες πηγές χρηματοδότησης καταλήγουν στην ομάδα του «Ponzi finance», δηλαδή μη βιώσιμα πρότυπα χρηματοδότησης, που οδηγούν τελικά στην κατάρρευση των εν λόγω οργανισμών.

Ευφορία και φούσκες

Σύμφωνα με τον Μίνσκι, αυτό που οδηγεί στην αστάθεια του συστήματος είναι η ίδια η σταθερότητα. Η σταθερότητα οδηγεί σε συ-